

Bieńkowski, Tadeusz

"Jan Amos Comenius, Lehrer der Nationen", Franz Hofmann, Leipzig [etc.] 1975 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 20, 219-220

1977

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

niach Komeńskiego — zmieniać ludzi i zmieniać świat. Ostatnie słowa tego fragmentu, że nie należy żałować trudu, aby pomóc szkołom i młodzieży w znalezieniu drogi do prawdziwej wiedzy, w szkołach bowiem rodzą się wszystkie błędy, nieporozumienia i spory, uchodzić mogą za dewizę całej działalności wielkiego pedagoga.

Tom ósmy *Dzieł wybranych* Komeńskiego ma niewątpliwie charakter uogólniający, podsumowujący i całą twórczość pisarza, i jednocześnie poprzednie tomy „monograficzne” poświęcone kolejno różnym zagadnieniom dydaktycznym, społecznym, naukowym, religijnym i politycznym. W tomie ósmym znalazły się

pisma drobne, chociaż ważne: dwie autobiografie Komeńskiego, pisma religijne o charakterze profetyczno-patriotycznym, korespondencja do przyjaciół. Bardzo dokładne kalendarium życia i twórczości Komeńskiego zamieszczone na końcu tomu może być nieocenioną pomocą dla wszystkich studiujących zagadnienia komeniologiczne i problematykę epoki.

Wertując z uwagą i uznaniem ostatni tom wielkiego przedsięwzięcia naukowego komeniologów czechosłowackich można z pełną satysfakcją pogratulować im tego sukcesu i życzyć dalszych, równie doniosłych, osiągnięć edytorskich.

Tadeusz Bieńkowski

Franz Hofmann, JAN AMOS COMENIUS, LEHRER DER NATIONEN, Leipzig—Jena—Berlin 1975, ss. 108, ilustr.

Franz Hofmann, profesor pedagogiki na Uniwersytecie w Jenie, jest obok Roberta Alta najbardziej obecnie znanym komeniologiem w NRD. Jego najnowsza książka o Komeńskim, wydana w znanej serii Bild-Biographie, będąca bardzo udanym połączeniem biografii i popularnego wykładu o kulturze wieku XVII, zwraca uwagę z kilku względów.

Przede wszystkim godne uznania (i naśladowania w tego rodzaju publikacjach przeznaczonych dla szerokich kręgów czytelników) jest rozszerzenie problematyki biografii. Obok tradycyjnej relacji o życiu i dziełach pisarza, także ukazanie jego „życia pośmiertnego przez książki”, czyli dziejów sławy w wieku XVIII i XIX oddziaływania w różnych środowiskach kulturalnych, wyodrębnienia się i rozwoju naukowej komeniologii.

Drugim znamienym i pozytywnym rysem książki Hofmanna jest szerokie spojrzenie na działalność i twórczość Komeńskiego, nie zawężone tylko do zagadnień ściśle pedagogicznych. Hofmann chociaż jest uniwersyteckim historykiem oświaty wychodzi poza tradycyjne kompetencje tego kierunku zainteresowań i biografię Komeńskiego kreśli na rozle-

głej płaszczyźnie życia społecznego, ekonomicznego, wydarzeń politycznych i rozwoju nauki w Europie w wieku XVII. Na tle oceny idei i poglądów tych czasów Hofmann stwierdza, że Komeński będąc nieodrodnym synem swej epoki obciążonym niektórymi jej wadami, potrafił również dostrzec braki i błędy tej epoki w dziedzinie, którą uznał za najważniejszą przygotowania młodzieży do życia w społeczeństwie. W trybie eklektycznego wyboru najlepszych metod i form wypracowanych przez okresy wcześniejsze, Komeński zdołał stworzyć teorię i praktykę pedagogiczną owocującą i inspirującą w wielu następnych pokoleniach.

W książce popularnej Hofmann nie dążył do zaprezentowania nowych materiałów źródłowych czy nowych, szokujących pomysłów interpretacyjnych. Wykorzystał wiedzę znaną, dotychczas zgromadzoną, a walory jego książki zawierają się w sposobie przekazania tej wiedzy, w postawieniu szeregu trafnych pytań i udzieleniu na nie odpowiedzi. Pytania te dotyczą związków Komeńskiego z tradycją kulturalną i ówczesną rzeczywistością, jego oryginalności, doniosłości dzieł pedagogicznych i zasięgu

ich oddziaływania na współczesnych i potomnych.

Książka Hofmanna może służyć jako przykład biografii popularnonaukowej wprowadzającej bardzo szeroko w podstawowe zagadnienia epoki i działalności pisarza. Ukazuje, jak można pisać bardzo interesująco o zagadnieniach epoki odległej od naszych czasów.

Atrakcyjność i użyteczność książki powiększają jeszcze dwa Dodatki. W pierwszym autor przedstawił w zarysie dzieje recepcji myśli pedagogicznej Komeńskiego w Niemczech i Czechach oraz powstanie komeniologii jako wyodrębnionego kierunku badań. W Dodatku drugim znalazły się w przekładzie na język niemiecki fragmenty słynnego au-

tobiograficznego listu do Montana z roku 1661, w którym Komeński wymieniał wszystkie swoje dzieła, podając przyczyny i okoliczności ich powstania. Kalendarium współczesnych wydarzeń historycznych oraz życia i twórczości Komeńskiego zamyka książkę.

Polski czytelnik witając z uznaniem tę nową pracę historyczną o Komeńskim, nie może się wszakże powstrzymać od refleksji, że znikomo mało jest w niej informacji o związkach Komeńskiego z Polską i oddziaływaniu jego poglądów w naszym kraju. Dlatego piękny i sugestywny tytuł: Komeński — nauczyciel narodów nie znalazł pełnego udokumentowania w treści książki.

Tadeusz Bieńkowski

ALBUM UCZNIÓW CHEŁMIŃSKIEGO GIMNAZJUM AKADEMICKIEGO 1692—1816, wydali Zbigniew Nowak i Przemysław Szafran, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, ss. 514.

Historycy wychowania okresu staropolskiego z ogromnym zapewne zadowoleniem przyjęli wydany przez Z. Nowaka i P. Szafrana tom źródeł do dziejów Akademii Chełmińskiej, placówki, która zajmuje poważne miejsce nie tylko w systemie szkolnictwa Prus Królewskich. Edycja, której poświęcam swoje uwagi, została wydana w serii źródeł historycznych Biblioteki Gdańskiej PAN, nr 7. *Nomina Studiosorum Academici Gymnasii Culmensis* ukazały się w dwanaście lat po wysunięciu przez Jadwigę Lechicką postulacie wydania ich w formie odrębnego tomu. Postulat ten zamieściła w opracowanym i opublikowanym w 1963 r. tomie źródeł do dziejów Akademii Chełmińskiej¹⁾. Konieczność wydania albumu uczniów szkoły chełmińskiej dostrzegali nie tylko historycy pomorscy. Stanowi on również doskonałe źródło do poznania działalności Akademii Krakowskiej, a szczególnie prowadzonych przez nią kolonii akademickich.

Omawiane wydawnictwo składa się ze wstępu (s. 5—21), streszczeń wstępu w językach: angielskim, rosyjskim, francuskim i niemieckim (s. 22—30), wykazu nauczycieli Akademii Chełmińskiej z lat 1692—1816 (s. 31—34), sumarycznego zestawienia uczniów Akademii w latach 1692—1816 (s. 35—37), wykazu używanych skrótów (s. 38), właściwej części, czyli albumu uczniów (s. 39—437), indeksu osób (s. 441—508), indeksu nazw geograficznych (s. 509—514). Wewnątrz tomu zamieszczonych zostało też 6 ilustracji.

W krótkim wstępie wydawcy zajęli się najpierw przedstawieniem historii Akademii Chełmińskiej, dając tej części podtytuł: „Miejsce Akademii Chełmińskiej w systemie szkolnictwa Prus Królewskich”. Ogromnie skrótove potraktowanie dziejów chełmińskiej placówki szkolnej stało się przyczyną wprowadzenia do tekstu kilku nieścisłości. Dotyczą one m.in. ustanowienia w Akademii kursów filozofii i prawa. Z wywodów autorów wynika, że zorganizowano je po roku 1756, a więc wtedy, kiedy Akademia stała się kolonią Uni-

¹ *Źródła do dziejów Akademii Chełmińskiej (1386—1815)*, opr. J. Lechicka, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, s. XVI—XVII.